

Rättsutlåtande – Jonathan Ravelin ./ Statens

Bakgrund

Jag har blivit ombedd av Jonathan Ravelins ombud att uttala mig med anledning av Stockholms tingsrätts dom den 22 oktober 2015 i mål FT 18961-24. Den övergripande frågeställning jag har ombetts besvara gäller huruvida tingsrättens tillämpning av skadeståndsbestämmelsen i artikel 82 dataskyddsförordningen är korrekt. I det här fallet innebär det mer konkret att jag kommer försöka besvara huruvida tingsrättens tillämpning överensstämmer med presumtionsansvaret enligt artikel 82 i dataskyddsförordningen och hur en domstol närmare bestämt ska bedöma huruvida den personuppgiftsansvarige har vidtagit lämpliga åtgärder.

Utöver tingsrättens dom är det underlag jag har haft tillgång till stämningsansökan, svaromålet, parternas övriga inlagor i målet och rättens sammanställning.

Undertecknad är doktor i civilrätt och disputerade vid Stockholms universitet i maj 2025 på doktorsavhandlingen ”Skadeståndsansvar vid personuppgiftsbehandling. En undersökning av skadeståndsansvaret enligt dataskyddsförordningen”. Jag vill för tydlighetens skull framhålla att jag här uttalar mig i egen person och inte i egenskap av forskare eller anställd hos någon tidigare eller nuvarande arbetsgivare. Det kan även tilläggas att det inte har utgått något vederlag för arbetet med utlåtandet.

Rättsliga utgångspunkter

Presumtionsansvaret enligt artikel 82 i dataskyddsförordningen

Av artikel 82.2 i dataskyddsförordningen framgår att den personuppgiftsansvarige är ansvarig för skada till följd av en överträdelse av förordningen, men enligt artikel 82.3 ska denne undgå skadeståndsansvar om det visas att denne inte på något sätt är ansvarig för den skadevällande händelsen. EU-domstolen har i ett antal avgöranden uttalat sig om hur det nyssnämnda ska uppfattas.¹ Enligt EU-domstolens praxis

¹ Se framför allt EU-domstolens dom i mål C-667/21, Krankenversicherung Nordrhein, ECLI:EU:C:2023:1022, p. 90–100. Se även C-340/21, Natsionalna agentsia za prihodite,

innebär skadeståndsbestämmelsen i artikel 82 ett slags presumtionsansvar, det vill säga ett presumerat ansvar för oaktsamhet.

Det presumtionsansvar som har etablerats genom EU-domstolens praxis kan sammanfattas enligt följande. För en rätt till ersättning är det visserligen tillräckligt att den registrerade visar att det har förekommit en överträdelse vid behandlingen, men ett skadeståndsansvar förutsätter likväl i princip att den personuppgiftsansvarige uppsåtligt eller av oaktsamhet har försummat sina skyldigheter enligt dataskyddsförordningen. Eftersom oaktsamhet emellertid presumeras när det har visats att en behandling skett i strid med förordningen, måste en personuppgiftsansvarig i sådant fall exculpera sig för att undgå ansvar. Den personuppgiftsansvarige kan exculpera sig genom att visa att denne genomfört lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder för att säkerställa att behandlingen sker i enlighet med dataskyddsförordningen. Bedömningen av huruvida vidtagna åtgärder har varit lämpliga ska ske konkret utifrån omständigheterna i det enskilda fallet och med hänsyn till de faktorer som anges i artikel 24, men i den mån förordningen innehåller mer preciserade kriterier för vad som utgör lämpliga åtgärder ska även de beaktas.

Det är alltså den registrerade som har bevisbördan för att behandlingen i något avseende rent objektivt sett skett i strid med förordningens regler, medan däremot bevisbördan för att lämpliga åtgärder har vidtagits i enlighet med skyldigheterna i artikel 24, 25 och 32 vilar på den personuppgiftsansvarige. Med andra ord måste den registrerade visa att det till exempel har förekommit behandling av inkorrekta (artikel 5.1 d) personuppgifter. I så fall måste den personuppgiftsansvarige för att exculpera sig visa att denne trots allt hade vidtagit lämpliga åtgärder för att säkerställa att endast korrekta personuppgifter behandlades. Till skillnad från vad som utgör utgångspunkten i vissa fall av underlåtenhetsansvar i svensk skadeståndsrätt ankommer det således inte på den registrerade att visa att det funnits möjliga och lämpliga riskreducerande åtgärder.²

Om bedömningen av huruvida vidtagna åtgärder varit lämpliga

Den personuppgiftsansvarige har enligt artikel 24 en skyldighet att genomföra lämpliga tekniska och organisatoriska åtgärder för att säkerställa att behandlingen sker i enlighet med dataskyddsförordningens regler. Som framgår av artikel 24, 25 och 32 är flera faktorer av betydelse för huruvida en åtgärd anses lämplig. De

ECLI:EU:C:2023:986; C-741/21, Juris, ECLI:EU:C:2024:288, p. 46; C-182/22, och C-189/22 Scalable Capital, ECLI:EU:C:2024:531, p. 28.

² Jfr ”Landskronabranden” NJA 2013 s. 145 (p. 42–44) och ”Grannhusets vattenskada” NJA 2021 s. 473 (p. 21).

faktorer som först och främst ska beaktas är sannolikheten för och allvaret i de konsekvenser som behandlingen kan medföra för de registrerade. Det finns således en skyldighet för den personuppgiftsansvarige att beakta vilka risker behandlingen medför och vidta riskreducerande åtgärder anpassade i enlighet därmed. Åtgärderna ska vara effektiva, men det krävs i och för sig inte att de riskreducerande åtgärderna är ägnade att helt eliminera risken, utan utgångspunkten är istället att realiserandet av risken ska undvikas i möjligaste mån.³

Även andra omständigheter än risken och den riskreducerande effekten är av betydelse för huruvida en viss uppsättning åtgärder kan anses lämpliga. Utöver risken ska bedömningen enligt artikel 24 också ta hänsyn till behandlingens art, omfattning, sammanhang och ändamål.⁴ I artikel 25 och 32 nämns därutöver beaktande av den senaste utvecklingen och genomförandekostnader.⁵

Bedömningen av huruvida en åtgärd är lämplig ska således ske genom en avvägning av flera omständigheter i det enskilda fallet.⁶ Det innebär att åtgärderna inte nödvändigtvis måste vara de som i störst utsträckning reducerar risken. Så skulle det till exempel kunna vara i en situation där risken är begränsad och behandlingen varken är av större omfattning eller känslig natur, samtidigt som de mer riskreducerande åtgärderna skulle innebära att det blir svårt eller förenat med mycket höga kostnader att uppnå ändamålet med behandlingen. Det får omvänt antas att existensen av ett alternativ med bättre riskreducerande effekt medför att en åtgärd inte är lämplig om risken och behandlingen är relativt omfattande, särskilt om ändamålet med behandlingen skulle kunna uppnås i samma mån och utan någon mer avsevärd kostnad.

Det ska framhållas att kravet på lämplighet inte endast avser valet eller typen av åtgärd, utan även vad den valda åtgärden närmare bestämt och mer konkret består i, liksom själva implementeringen av den valda åtgärden.⁷

³ Se EU-domstolens dom i mål C-340/21, Natsionalna agentsia za prihodite, ECLI:EU:C:2023:986, p. 22–39. Se även skäl 74 i dataskyddsförordningen.

⁴ Se EDPB, Riktlinjer 4/2019, p. 28. Med behandlingens ”art” åsyftas troligen dess inneboende egenskaper och om den är av mer eller mindre integritetskänsligt slag, till exempel om det förekommer särskilda kategorier av personuppgifter eller ojämna styrkeförhållanden. ”Omfattningen” avser enligt EDPB behandlingens storlek och räckvidd, det vill säga mängden personuppgifter och hur djupgående eller detaljerade de är, liksom antalet berörda registrerade och behandlingsåtgärder. Enligt EDPB åsyftas med ”sammanhanget” de faktiska omständigheterna vid behandlingen, vilket till exempel kan påverka den registrerades förväntningar. Det tycks vara de yttre omständigheterna som kringgärdar själva behandlingen som avses.

⁵ Angående innebörden av ”den senaste utvecklingen” och ”genomförandekostnader”, se EDPB, Riktlinjer 4/2019, p. 18–25.

⁶ Se EU-domstolens dom i mål C-340/21, Natsionalna agentsia za prihodite, ECLI:EU:C:2023:986, p. 22–39 och 40–47.

⁷ Se EU-domstolens dom i mål C-340/21, Natsionalna agentsia za prihodite, ECLI:EU:C:2023:986, p. 45–47.

EU-domstolen har även gjort vissa uttalanden om hur en nationell domstol ska gå tillväga vid bedömningen av huruvida åtgärderna har varit lämpliga. EU-domstolen har framhållit att en nationell domstol självständigt måste utföra en objektiv och konkret bedömning av de vidtagna åtgärderna.⁸ Utredningen i målet måste således vara tillräcklig för att den nationella domstolen ska kunna genomföra en sådan objektiv och konkret prövning; i enlighet med bevisbördans placering får brister i nyssnämnda avseende gå ut över den personuppgiftsansvarige. En nationell domstol ska enligt EU-domstolen först göra en egen bedömning av riskerna med behandlingen och därefter kontrollera om åtgärderna har varit tillräckligt riskreducerande, med hänsyn tagen till övriga relevanta faktorer enligt ovan. Det framgår att bedömningen ska göras med hänsyn till samtliga de risker som identifieras beträffande behandlingen, inte enbart den risk som har realiserats genom den uppkomna skadan.⁹ Enligt EU-domstolen ska bedömningen inte endast innefatta den valda typen av åtgärder, utan även vad de närmare bestämt består i och vilken riskreducerande effekt de faktiskt haft.¹⁰

För att exculpera sig är det alltså inte tillräckligt att den personuppgiftsansvarige visar att denne i och för sig har uppfyllt sin skyldighet att bedöma åtgärdernas lämplighet genom att utföra en riskbedömning där de enligt förordningen relevanta faktorerna har övervägts.¹¹ Den personuppgiftsansvarige måste därutöver lägga fram bevisning beträffande riskerna och övriga för bedömningen relevanta omständigheter, liksom beträffande vad de valda åtgärderna närmare bestämt har inneburit och vilken riskreducerande effekt de haft. I praktiken innebär det att den personuppgiftsansvarige måste visa att det – utifrån omständigheterna i det enskilda fallet – inte var påkallat att vidta någon annan eller ytterligare åtgärd, eller att utföra de valda åtgärderna på ett annat sätt.

Tingsrättens tillämpning av artikel 82 i dataskyddsförordningen

Jag delar tingsrättens bedömning att registreringen av Jonathan Ravelin som avliden i folkbokföringsregistret utgjort en överträdelse av artikel 5.1 d i dataskyddsförordningen. Som även tingsrätten funnit så utlöser det den ovan behandlade presumptionen för skadeståndsansvar enligt artikel 82.

⁸ Se EU-domstolens dom i mål C-340/21, Natsionalna agentsia za prihodite, ECLI:EU:C:2023:986, p. 40–47 och 63.

⁹ Se EU-domstolens dom i mål C-340/21, Natsionalna agentsia za prihodite, ECLI:EU:C:2023:986, p. 42.

¹⁰ Se EU-domstolens dom i mål C-340/21, Natsionalna agentsia za prihodite, ECLI:EU:C:2023:986, p. 45–47.

¹¹ Se EU-domstolens dom i mål C-340/21, Natsionalna agentsia za prihodite, ECLI:EU:C:2023:986, p. 30 och 42–47.

Utifrån domskälen är det emellertid oklart om tingsrätten på ett korrekt sätt har tillämpat den fördelning av bevisbördan som framgår av EU-domstolens praxis. Jag ställer mig även tveksam till om tingsrätten har hanterat frågan om de vidtagna åtgärdernas lämplighet i rätt steg av bedömningen. Som framgått ovan är det viktigt att göra skillnad mellan huruvida det föreligger en överträdelse och huruvida den personuppgiftsansvarige har uppfyllt sina skyldigheter att vidta lämpliga åtgärder, eftersom bevisbördan skiljer sig åt. I och med konstaterandet att det förelåg en överträdelse av artikel 5.1 d i dataskyddsförordningen har frågan om huruvida Skatteverket vidtagit lämpliga åtgärder endast betydelse inom ramen för en prövning av exculpation enligt artikel 82.3. Det har alltså rätteligen varit Skatteverket som behövt visa att lämpliga åtgärder vidtagits för att kunna exculpera sig och undgå ansvar enligt artikel 82.3 dataskyddsförordningen. Tingsrätten tycks dock enbart ha bedömt de vidtagna åtgärdernas lämplighet inom ramen för prövningen av huruvida det förekommit en överträdelse. Därvid framgår inte tydligt hur tingsrätten har hanterat bevisbördans placering.

Vad gäller de olika faktorer som har beaktats vid bedömningen av huruvida Skatteverket vidtagit lämpliga åtgärder kan följande anföras.

Det har varit relevant att beakta sannolikheten för att de registrerade drabbas av felaktig registrering som avliden i folkbokföringsregistret, liksom att beakta allvaret i de konsekvenser som kan följa på en sådan behandling av oriktiga uppgifter. I likhet med tingsrätten anser jag att risken för att bli felaktigt registrerad som avliden innebär allvarliga konsekvenser. Vad gäller sannolikheten har tingsrätten pekat på att antalet förfalskade dödsbevis under 2023 och 2024 uppgick till två respektive fyra, och av det dragit slutsatsen att sannolikheten för felaktiga registreringar får betraktas som mycket låg. En annan slutsats man kan dra av samma förhållande är dock att det har funnits en medvetenhet inom Skatteverket om att det bevisligen förekom ett antal förfalskade dödsbevis varje år. Med andra ord kan man med förhållandevis stor säkerhet anta att i vart fall några personer varje år kommer att bli felaktigt registrerade som avlidna till följd av förfalskade dödsbevis. En sådan risk kan inte utan vidare accepteras, utan frågan gäller snarare om Skatteverket har vidtagit riskreducerande åtgärder som varit anpassade till den nyssnämnda risken.

Den riskreducerande effekten av de åtgärder Skatteverket vidtagit har varit en viktig faktor att ta hänsyn till. Som tidigare har redogjorts för är det visserligen inte absolut nödvändigt att vidta åtgärder ägnade att helt eliminera risken. En grundförutsättning är likväl att den personuppgiftsansvarige har vidtagit riskreducerande åtgärder som kan anses effektiva, varvid det – beroende på risken och övriga relevanta omständigheter – även kan vara nödvändigt att överväga om ytterligare åtgärder med bättre riskreducerande effekt är motiverade. I enlighet därmed följer det som redan nämnts av EU-domstolens praxis att det har ankommit på tingsrätten att bedöma vad Skatteverkets åtgärder närmare bestämt bestått i och vilken riskreducerande effekt de faktiskt haft. I det avseendet kan jag för egen del inte se annat än att de organisatoriska åtgärder som omnämns i domskälen saknar eller i vart fall har en

försumbar betydelse för att reducera risken förknippad med just förfalskade dödsbevis.

Tingsrätten har vidare beaktat de uppgifter staten framfört beträffande omöjligheten att helt utmönstra fysiska dödsbevis, liksom den arbetsinsats som skulle krävas för att kontakta de vårdinrättningar som utfärdat de fysiska dödsbevisen. Den typen av omständigheter kan enligt min uppfattning i och för sig vara relevanta att ta hänsyn till, men jag har svårt att värdera bärigheten i Skatteverkets påståenden enbart på grundval av de handlingar jag haft tillgång till. Som framgått tidigare förutsätts att utredningen i målet är tillräcklig för att domstolen ska kunna göra en objektiv och konkret bedömning även i det här avseendet. Jag ser det dock inte som min uppgift att här uttala mig om huruvida utredningen i målet utgjort ett tillräckligt underlag för att möjliggöra en sådan bedömning eller de slutsatser tingsrätten dragit.

Vad gäller övriga faktorer kan beträffande behandlingens art noteras att det är fråga om en statlig myndighets behandling av känsliga personuppgifter. Vidare kan konstateras att det är fråga om en omfattande personuppgiftsbehandling.

Sammanfattningsvis kan sägas att det för mig framstår som oklart huruvida tingsrätten tillämpat bevisbördans placering korrekt och om bedömningen av åtgärdernas lämplighet skett i rätt steg i bedömningen. Vad gäller åtgärdernas lämplighet har jag i vissa delar en annan uppfattning än tingsrätten om vad en korrekt tillämpning av de olika relevanta faktorerna innebär i en situation likt den i målet. Enligt min uppfattning talar avsaknaden av åtgärder med någon nämnvärd faktisk riskreducerande effekt mot att Skatteverkets åtgärder kan anses anpassade till risken och därmed lämpliga.

Fredrik Sandberg